

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

ISSN 2181-922X

**O'ZBEKISTON:
TIL VA MADANIYAT**

Lingvistika

2025 Vol. 3 (1)

www.linguistics.tsuull.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Hamidulla Dadaboyev
Bosh muharrir o'rinbosari: Zulxumor Xolmanova
Mas'ul kotib: Dilafruz Muhammadiyeva

Tahrir hay'ati

Baxtiyor Abdushukurov, Samixon Ashirboyev, Sulton Normamatov, Munavvara Qurbonova, Muhayyo Hakimova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmonova, Marhabo Umurzoqova, Sabohat Bozorova, Manzura Shamsiyeva, Gavhar Komilova, Iqbol O'razova, Muhabbat Madaminova, Saodat Israilova, Mushtariy Xolmurodova, Sherqo'zi Qulbulov, Mahliyoxon Tuxtasinova, Ma'suma Mo'minova, Durdona Mahkamova.

Jurnal haqida ma'lumot

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

“**Lingvistika**” Oliy attestatsiya komissiyasi ilmiy nashrlar ro'yxatidagi “O'zbekiston: til va madaniyat” jurnalining tilshunoslik yo'nalishidagi seriyasi bo'lib, yilda to'rt marta e'lon qilinadi. “Lingvistika” seriyasida professor-o'qituvchilar, doktorantlar, stajyor-tadqiqotchilar, mustaqil izlanuvchilar, magistrantlarning lingvistika yo'nalishidagi ilmiy maqolalari nashr etiladi.

“Lingvistika” seriyasi 2021-yil mart oyidan chiqa boshlagan.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Hamidulla Dadaboev
Deputy Editor in Chief: Zulkhumor Kholmanova
Executive secretary: Dilafruz Muhammadiyeva

Editorial Committee

Bakhtiyor Abdushukurov, Samikhon Ashirbaev, Sultan Normamatov, Munavvara Kurbanova, Muhayyo Hakimova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmanova, Marhabo Umurzakova, Sabohat Bozorova, Manzura Shamsieva, Gavhar Komilova, Iqbol Urazova, Muhabbat Madaminova, Saodat Israilova, Mushtariy Kholmuradova, Sherquzi Kulbulov, Makhliyokhon Tuhtasinova, Ma'suma Muminova, Durдона Mahkamova.

Journal information

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results. The authors' ideas may differ from those of the editors'.

“**Linguistics**” is a linguistic series of the journal “Uzbekistan: Language and Culture” which in the list of scientific publications of the High Attestation Commission, published four times a year. The “Linguistics” series publishes linguistic articles by professors, doctoral students, trainee researchers, independent researchers, and masters.

The “Linguistics” series was launched in March 2021.

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Hamidulla Dadaboyev

“Nahj ul-farodis” asari va uning XIV yuzyil turkiy adabiy til soʻz boyligi taraqqiyotida tutgan oʻrni.....8

Dilafuz Muhammadiyeva

“Boburnoma” lugʻatlarining leksikografik talqini.....18

Sherzod Atamuradov

Sifatsiz tarjima ishlarini yuzaga keltiruvchi omillar.....31

Nodira Alavutdinova, Gulhayo Tolibova

Ona tili darslarida badiiy matn tashkil etishning lingvistik asoslari....44

Nargiza Imomiddinova

Xitoy tili harbiy terminologiyasi tizimida soʻz-terminlarning derivatsion xususiyatlari.....49

Sabohat Qahhorova

“Qadam+ fe'l” komponentli birliklarning maʼno tizimi va tezaurusi....66

Qudratillo Bakirov

Qadimgi turkiy tildagi vaqt maʼnoli leksemalarning leksik-semantik tadqiqi va “Devonu lugatit turk” da ifodalanishi.....76

Charos Jumaniyozova

Belgi-xususiyat semantikasini tasniflashga antroposentrik yondashuv87

Мехрибон Шамсиддинова

Преимущества и недостатки использования инновационных технологий в обучении китайскому языку97

Dildora Suyunova

Harbiy nomlar terminologiyasida maʼnodoshlik va shakldoshlik hodisalari.....109

Shodiya Qurbonova

Nutqiy akt nazariyasi yoxud kommunikativ maqsadning ifodalanishi.....116

Umriniso Pulatova

Yoshlar slengining ijtimoiy-tabaqaviy xoslanishi.....125

Maftuna Mamarasulova	
Nominatsiya jarayonining nazariy asoslari	133
Madina Akramdjanova	
Olamning lisoniy manzarasida fitonimlarning aks etishi	142
Nargiza O'ralova	
Parsellyatsiyaning o'rganilishi: ilmiy nazariyalar va tadqiqotlar.....	149
Lola Usmonova	
Lisoniy shaxs tushunchasi va unga yondosh hodisalar tadqiqi.....	157
Muxlisa Arislanova	
She'riy matnlardagi metaforalarning lingvokognitiv asoslari: nazariy va amaliy tahlil (Erkin Vohidov she'rlari misolida).....	166
Durdona Bultakova	
O'zbek nutqiy etiketida fatik birliklarning qo'llanilishi.....	177
Ozodaxon O'ktamova	
Ingliz tilidagi raqamli muloqotda xushmuomalalik strategiyalari va ularning lingvistik xususiyatlari.....	183
Niluzar Axmedova	
O'zbek va ingliz tillarida shaxs ruhiy holatini ifodalovchi leksik birliklarning lisoniy qiymatini aniqlashda kontekst va madaniyatning roli.....	193

Content

Linguistics

Hamidulla Dadaboev

“Nahj al-Farâḍis” and Its Role in the Development of the XIV-Century Turkic Literary Language Vocabulary.....8

Dilafroz Muhammadijeva

The lexicographic interpretation of the “Boburnama” dictionaries.....18

Sherzod Atamuradov

Factors that cause poor quality translation work.....31

Nodira Alavutdinova, Gulhayo Tolibova

Linguistic Foundations of Organizing Literary Texts in Mother Tongue Lessons44

Nargiza Imomiddinova

Derivational features of word-terms in the system of military terminology of the Chinese language49

Sabohat Qahhorova

“Qadam + fe’l” component unit’s semantic system and thesaurus.....66

Qudratillo Bakirov

Lexical-semantic study of time-meaning lexemes in the Old Turkic language and expression in «Devanu Lugatit Turk».....76

Charos Jumaniyozova

An Anthropocentric Approach to the classification of Feature-attribute semantics87

Mekhrison Shamsiddinova

Advantages and disadvantages of using innovative technologies in teaching the Chinese languages97

Dildora Suyunova

Phenomena of similarity in meaning and form in the terminology of military names109

Shodiya Qurbonova

Speech act theory or expression of communicative purpose.....116

Umriniso Pulatova

The socio-stratification of youth slang.....125

Maftuna Mamarasulova

Theoretical foundations of the nomination process.....133

Madina Akramdjanova

The reflection of phytonyms in the linguistic picture of the world ...142

Nargiza O'ralova

The Study of Parcellation: Scientific Theories and Research.....149

Lola Usmonova

Study of the concept of linguistic personality and related phenomena.....157

Muxlisa Arislanova

Linguocognitive foundations of metaphors in poetic texts: theoretical and practical analysis (on the example of the poems of Erkin Vakhidov).....166

Durdona Bultakova

The use of phatic units in the speech etiquette of uzbek language.....177

Ozodaxon O'ktamova

Politeness Strategies and Their Linguistic Features in English Digital Communication183

Niluzar Akhmedova

The Role of Context and Culture in Defining the Linguistic Value of Lexical Units Expressing Human Psychological States in Uzbek and English193

Xitoy tili harbiy terminologiyasi tizimida soʻz-terminlarning derivatsion xususiyatlari

Nargiza IMOMIDDINOVA ¹

Annotatsiya

Harbiy ilm va, ayniqsa, harbiy texnikaning shiddat bilan rivojlanishi natijasida tilda yangidan-yangi termin va terminologik birikmalar vujudga kelmoqda. Leksikaning terminologik qatlami harbiy adabiyotning tobora takomillashayotgan elementiga aylanib bormoqda, uning shiddat bilan rivojlanishi esa terminologiyaning unifikatsiyasi va undan belgilangan tartibda foydalanishni taqozo qiladi. Bu esa oʻz navbatida harbiy terminologiya tizimidagi tub hamda yasama terminlarni oʻrganish vazifasini qoʻyadi. Soʻz yasalishi boʻlimi tilshunoslikda nisbatan yosh soha sanaladi. Shuning uchun ham uning tilshunoslik sathlari qatoridagi oʻrni yetarlicha belgilanmagan, desak adashmagan boʻlamiz. Soʻz yasalishi baʼzan leksikologiya tarkibida oʻrganilsa, baʼzan unga grammatikaning bir qismi sifatida qaraladi. Soʻz yasalishining soʻzni obyekt sifatida oʻrganadigan boshqa boʻlimlardan ajratib turuvchi muhim bir xususiyat shundaki, mazkur boʻlimda umuman barcha soʻzlar emas, balki faqat yasama soʻzlar oʻrganiladi. Ushbu maqolada xitoy harbiy terminologiyasi tizimidagi soʻz-terminlarning struktur-grammatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Xususan, harbiy terminologiyaga oid soʻz-terminlarning uch turi, yaʼni tub terminlar, derivativ terminlar va termin-kompozitalarning yasalish usullari va derivatsion xususiyatlari yoritiladi. Shu jumladan, ushbu terminlarni yasalishida sermahsul va kammahsul deb topilgan morfemalar tahlili harbiy terminologiyaga oid misollar orqali amalga oshiriladi.

Kalit soʻzlar: *sodda termin, monosillab, disillab, murakkab terminlar, affiksatsiya, yarimaffiksatsiya, kompozitsiya.*

Tilshunoslikka oid tadqiqotlarda maxsus sohalarda qoʻllaniluvchi soʻz va soʻz birikmalari termin sifatida talqin qilinadi. Aksar tilshunoslar toʻliq ishonch bilan termin, eng avvalo, til lugʻaviy tizimining teng huquqli aʼzosi ekanligini taʼkidlaydilar. Terminologik

¹ Imomiddinova Nargiza Abduvaxidovna – filologiya fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD).

E-pochta: nadajiya999@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8729-6336>

Iqtibos uchun: Imomiddinova N.A. Xitoy tili harbiy terminologiyasi tizimida soʻz-terminlarning derivatsion xususiyatlari. *Oʻzbekiston: til va madaniyat. Lingvistika.* 2025-3: 49-65.

tizimlar yaxlit til tizimining umumiy qonuniyatlariga bo'ysungan holda paydo bo'ladi va rivojlanadi. Termin bilan so'z o'rtasida o'tib bo'lmas chegara yo'q, ular "shaklan ham, mazmunan ham" jiddiy tafovutga ega emas. Termin ham mohiyat e'tibori bilan so'zdir, faqat so'zning alohida turidir [Мадвалиев, 2017: 28].

Ilmiy-texnik taraqqiyot har bir til uchun yangidan-yangi hodisalar va ular bilan bog'liq tushunchalarning o'zlashishiga, ushbu tushunchalarning milliy tildagi muodillarini hosil qilishga bo'lgan ehtiyojni oshirmoqda. Bunda eng maqbul yo'l u yoki bu tilning so'z yasash imkoniyatlaridan unumli foydalanib yuqori samaraga erishish sanaladi. So'z yasalishi til leksikasini boyitish, yangilash, takomillashtirishning asosiy yo'llaridan biridir. So'z yasash usullarisiz tilning boyish imkoniyatlarini tasavvur qilish qiyin [Мирзахмедова, 2017: 75].

Tilshunoslikda leksikaning ichki imkoniyatlar asosida rivojlanishi deganda quyidagi hodisalar nazarda tutiladi: 1) ichki resurslar asosida so'z yasash yo'li bilan leksikaning boyishi; 2) eskirgan, tarixiy va umuman eski manbalarda bo'lgan lug'aviy birliklarni ishga solish yo'li bilan leksikaning boyishi; 3) adabiy til leksikasining dialektal so'zlar hisobiga boyishi [Юлдашев, 2005: 145].

Xitoy tili terminlarining ichki manbalar hisobidan boyishi ko'pgina olimlar diqqatini jalb qilgan masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Jumladan, V.V. Ivanov o'z ishlarini asosan xitoy tilidagi terminologiya va o'zlashmalar qatlamini o'rganishga bag'ishlagan. U terminlar yasalishining qo'yidagi usullarini taklif qiladi:

1-usul: umumiste'moldagi so'zlarning terminlashishi (birlamchi terminlashish). Bu holatda, boshqa tillarning ta'siri bilan bog'liq bo'lmagan umumiste'moldagi so'zning semantik derivatsiyasi bilan bir qatorda chet tillar ta'siri bilan bog'liq semantik derivatsiya, ya'ni shunday atalmish semantik o'zlashtirish (masalan, daosizm ta'limotiga oid terminlarning buddizmdagi tushunchalarni ifodalashda qo'llash orqali yangi so'z yasash);

2-usul: o'z leksik elementlardan foydalangan holda (asosan venyanizmlar) chet so'zlarni turlicha kalkalash orqali yangi so'z-terminlarni hosil qilish;

3-usul: chet so'zlarni fonetik jihatdan o'zlashtirish [Иванов, 1973: 45-46].

Birinchi usul orqali yasalgan terminlar til leksikasining ichki manbalari asosida hosil qilinadi. Ikkinchi va uchinchi usullar birlashtirilgan holda, o'zlashtirishning har xil turlari sifatida

tavsiflanishi mumkin.

Y.D. Polivanov, I.M. Oshanin, A.A. Dragunov, N.N. Korotkov, S.Y. Yaxontov, V.M. Solnsevar oʻz ishlarida soʻz yasalişining konversiya, soʻz qoʻshish, affiksatsiya kabi usullarini batafsil yoritganlar. I.V. Gorelov xitoy tilida soʻz yasalişining leksik-semantik, leksik-morfologik, morfologik, morfologik-sintaktik, morfologik-fonetik, leksik-semantik, reduplikatsiya va kontraksiya usullarini chuqur oʻrganib chiqqan. Ot kategoriyasiga oid terminlarning yasalişini oʻrgangan O.P. Frolova morfologik, sintaktik, fonetik usul va konversiyani alohida ajratadi. I.D. Klenin va V.F. Shichkolarning hammualliflikda yozilgan ishida morfologik, semantik, fonetik, affiksali soʻz yasalişini xususida mulohazalar bildirilgan, morfemali kontraksiya va uning turlariga alohida toʻxtalib oʻtilgan [Хаматова, 2003: 58].

Li Szinsi (黎锦熙) va Lyu Shiju (刘世儒) tomonidan soʻz yasalişining uch yoʻli keltiriladi:

1) sintaktik – 成分结构 chéngfèn jiégòu yoki 句法构词法 jùfǎ gòucífǎ;

2) morfologik – 形态结构 xíngtài jiégòu yoki 形态构词法 xíngtài gòucífǎ;

3) fonetik – 语音结构 yǔyīn jiégòu yoki 语音构词法 yǔyīn gòucífǎ

Li Szinsi va Lyu Shiju kompozitsiya usulini sintaktik usul, deya taʼriflab, eng sermahsul usullar qatoriga kiritishgan [Li Jinxi; Liu Shiru, 1959: 518-519].

H.Dadaboyevning fikricha, oʻzbek tilshunosligida termin yasalişida morfologik, sintaktik hamda semantik usullar oʻta mahsuldor va faol boʻlib, bularning koʻmagida terminologik tarkib muttasil boyib, taraqqiy etmoqda [Dadaboyev, 2020: 65].

Terminlarni toʻgʻri tushunish va tarjima qilish uchun ularning morfologik qurilişini, umumisteʼmol soʻzlardan farqlovchi maʼnoviy xususiyatlari, termin-birikmalarning asosiy turlari, ularning struktur qurilişini va qoʻllanish spetsifikasini bilish ham muhim.

Barcha terminlar oʻz qurilişini boʻyicha uch turga boʻlinadi: sodda terminlar, murakkab terminlar va termin-birikmalar. Ilmiy-texnik terminologiyada aksariyat bir nechta komponentlardan iborat terminlar uchraydi.

Tub terminlar – yasovchi qismlarga ajralmaydigan, bir komponentdan iborat boʻlgan birliklar. Xitoy harbiy terminologiyasida tub terminlar miqdori u qadar koʻp emas. Asl harbiy terminlar asosan tub terminlardan iborat. Ular faqat oʻzak-negizdan tashkil

topgan bo‘lib, komponentlarga ajralmaydi. Qadimgi Xitoyda harbiy san‘atning tayanch tushunchalarini ifodalashda qo‘llanishda bo‘lgan harbiy terminlar: 军 jūn (12500 askarni o‘z ichiga olgan harbiy qo‘shin turi), 兵 bīng (askar, qo‘shin), 战 zhàn (urush, jang), 将 jiāng (qo‘mondon, sarkarda), 士 shì (askar, jangchi), 命 mìng (harbiy buyruq), 功 gōng (harbiy jasorat) shular jumlasidandir.

Yuqorida keltirilgan barcha tub harbiy terminlar hozirgi xitoy tilida so‘z yasovchi asos sifatida qo‘llaniladi, xolos. Ularning mustaqil ravishda ishlatilishi kuzatilmaydi. Masalan, 战 o‘rniga ikki bo‘g‘inli 战争 zhànzhēng (urush); 将 o‘rniga 将军 jiāngjūn (general); 命 o‘rniga 命令 mìnglìng (buyruq, komanda) disillab terminlar qo‘llaniladi.

Harbiy terminlarning bo‘g‘in tuzilishi tahlili birinchi o‘rinni – to‘rt bo‘g‘inli (32,5%), ikkinchi o‘rinni – besh bo‘g‘inli (20%), uchinchi o‘rinni – uch bo‘g‘inli (12,5%), to‘rtinchi o‘rinni – olti bo‘g‘inli (12%), keyingi o‘rinlarni ikki bo‘g‘inli (7%), sakkiz bo‘g‘inli (3,5%), to‘qqiz bo‘g‘inli (2%), o‘n bo‘g‘inli (0,8%) va bir bo‘g‘inli (0,2%) terminlar egallashini ko‘rsatgan [Кленин, 1985: 557].

I.D. Kleninning “Kitaysko-russkiy voyenniy i texnicheskiy slovar” lug‘atida bor-yo‘g‘i 10 ta bir bo‘g‘inli termin o‘z aksini topgan:

1-jadval

I.D. Klenin lug‘atida keltirilgan monosillab harbiy terminlar

1.	枪	qiāng	kalibri 20 mm gacha bo‘lgan o‘q otish quroli
2.	炮	pào	kalibri 20 mm dan yuqori bo‘lgan o‘q otish quroli
3.	师	shī	diviziya
4.	旅	lǚ	brigada
5.	团	tuán	polk
6.	营	yíng	batalyon
7.	连	lián	rota
8.	排	pái	vzvod
9.	班	bān	bo‘linma
10.	兵	bīng	askar

Yuqoridagi fikrlardan shunday xulosaga kelish mumkinki, qadimgi xitoy tilida asosan sodda terminlar ishlatilgan. Ammo hozirgi xitoy tilida aksincha, bunday terminlar juda kam uchraydi.

Bu xususiyat bir bo‘g‘inli tub so‘zlar 21% ni tashkil etuvchi maishiy leksikaning bo‘g‘in tuzilishi fonida yanada yaqqol namoyon bo‘ladi [Кленин; Щичко, 2013: 75].

Shu ma’noda, xitoy tili boshqa tillar, xususan, Yevropa tillaridan farq qiladi. Jumladan, bir tarkibli, sodda terminlar (xitoy tilidagi bir bo‘g‘inli terminlarga mos keladi) ingliz tili harbiy

terminologiyasining 12-15 % ni tashkil etadi.

Hozirgi harbiy terminlar tizimida sodda terminlar kamyobligi xitoy tili, xususan, uning tarkibidagi harbiy leksikaning alohida xususiyatga egaligi, til lugʻat tarkibining muhim qatlami boʻlgan harbiy terminologiyaning spetsifikasi bilan izohlanadi. Harbiy terminologiyaning aksariyat qismi asosiy lugʻat fondini¹ tashkil etuvchi maishiy soʻzlardan ancha keyin paydo boʻlgan, mustasno hollarda esa (枪 qiāng - “nayza”, 战 zhàn - “urush”) maishiy leksikaning tub soʻzlari asosida vujudga kelgan. Masalan, 地 dì - “yer” va 火 huǒ - “olov” soʻzlari 地雷 dìléi - “mina”, 阵地 zhèndì - “pozitsiya”, 地区 dìqū - “marra, chegara, chiziq”, 火力 huǒlì - “oʻq otish”, 火器 huǒqì - “oʻq otish quroli”, 喷火器 pēnhuǒqì - “oʻtsochar” kabi terminlarning vujudga kelishida asosiy manba boʻlib xizmat qilgan. Terminlarning tub maishiy soʻzlar asosida voqelanishi murakkab terminlar sonining koʻpayishi va sodda terminlar “solishtirma ogʻirligi”ning kamayishiga olib keldi.

Xitoy tilining oʻziga xosligi shundan iboratki, tarixiy taraqqiyot bosqichlarida u morfemaning tobora ortib borayotgan maʼnaviy yuklamasini cheklash maqsadida bir boʻgʻinli soʻz meʼyoridan koʻp boʻgʻinlilikka oʻtishni boshdan kechirdi². Ushbu jarayon bir boʻgʻinli terminlar oʻrnini ularning ikki boʻgʻinli ekvivalentlari egallashiga olib keldi. Bu ekvivalentlar esa mazkur soʻzlarning turli maʼnolarini kashf etdi. Ushbu holatni “汉俄词典”[Han’e cidian, 2008: 1250] (Kitaysko-russkiy slovar)dan olingan bir necha termin misolida koʻrish mumkin:

2-jadval

Harbiy tushunchalarni bildiruvchi tub terminlardan koʻp boʻgʻinli (polisillab) terminlarning yasalishi

Tub termin	Yasama termin	Oʻqilishi	Maʼnosi
兵 bīng	兵器	bīngqì	qurol-yarogʻ
	军队	jūnduì	armiya, qoʻshin
	兵士	bīngshì	askar, jangchi, oddiy askar
	军事的	jūnshì de	harbiy sohaga oid
战 zhàn	战争	zhànzhēng	urush
	战斗	zhàn dòu	jang
	作战	zuò zhàn	jang olib bormoq

¹ Deyarli barcha bir boʻgʻinli soʻzlar - 水 shuǐ - “suv”, 山 shān - “togʻ”, 人 rén - “odam”, 吃 chī - “yemoq” va boshqalar asosiy lugʻat fondi tarkibiga kiradi.

² Xitoy tilshunoslari buni til rivojlanishining ichki qonuniyatlaridan biri, deb hisoblaydilar.

弹 dàn	子弹	zǐdàn	o'q
	炮弹	pàodàn	snaryad

Ikki bo'g'inli me'yorga intilish sodda terminlarning matnga bo'lgan ma'lum darajadagi tobeligi bilan izohlanadi. Ular odatda aniqlovchi bilan qo'llaniladi: 步兵连 **bùbīng lián** - "piyoda rotasi"; 坦克炮 **tǎnkè pào** - "tank to'pi"; 营里 **yíng lǐ** - "batalonda"; 枪上 **qiāng shàng** - "miltiqda, pulemyotda, avtomatda va h.k.". Ko'pincha bir bo'g'inli terminlar aniqlovchi vazifasini bajaradi (排长 **páizhǎng** - "vzvod komandiri"; 师部 **shībù** - "diviziya shtabi"), bunda ko'pincha ular ikki bo'g'inli so'z tarkibidagi morfemaga aylanadi.

Va nihoyat, bir bo'g'inli terminlashgan so'zlarning "solishtirma og'irligi"ning oshishiga to'sqinlik qiluvchi oxirgi omilga to'xtalib o'tamiz. Ma'lumki, termin hosil qilinish usullaridan biri harbiy ishda qo'llaniladigan narsa-buyumga kundalik hayotda ishlatiladigan narsa-predmet nomining biror-bir o'xshashligi asosida ko'chishi hisoblanadi.

Agar Yevropa tillarida termin hosil bo'lishining metaforik usuli tuzilishiga ko'ra murakkab birliklar shakllanishining oldini olishga imkon bersa, xitoy tilida biror-bir harbiy tushunchani ifodalash uchun ishlatiladigan umumadabiy so'zlar mustaqil ravishda qo'llanilmaydi, balki doimo bir bo'g'inli ma'no aniqlashtiruvchilari bilan birga ishlatiladi. Bu jihat quyidagi misollarda yaqqol namoyon bo'ladi:

- 1) 炮身 **pào shēn** - "qurol stvoli" ("qurol badani");
- 2) 炮口 **pào kǒu** - "miltiq stvolining og'zi" ("qurol og'zi");
- 3) 枪眼 **qiāng yǎn** - "shinak, tuynuk" ("qurol ko'zi");
- 4) 枪颈 **qiāng jǐng** - "qo'ndiq yuzi" ("qurol bo'yni");
- 5) 机身 **jī shēn** - 1) "fyuzelyaj", "samolyot korpusi"; 2) "zatvor asosi" ("samolyot yoki apparat badani").

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlardan shunday xulosaga kelish mumkinki, hozirgi xitoy tili harbiy terminologiyasi bo'g'in tuzilishiga ko'ra quyidagi xususiyatlarga ega:

- ✓ birinchidan, to'rt bo'g'inli terminlarning yetakchiligi;
- ✓ ikkinchidan, tub terminlarning haddan tashqari ozligi.

Derivativ terminlar. O'zbek tili leksikasida ilmiy-texnikaviy tushunchalarni ifodalovchi qo'shma terminlar salmoqli o'rin egallaydi. G. O. Vinokurning: "... har qanday so'z, u qanchalik trivial bo'lmasin, termin vazifasida kela oladi", degan fikriga asoslangan holda, umumtilshunoslikdagi "qo'shma so'zlar" terminiga qiyosan terminologik tizimlardagi xuddi shu turdagi, ya'ni ikki yoki undan

ortiq mustaqil termin yoxud terminelementlar qoʻshib hosil qilingan yangi leksik birlik – yangi yaxlit terminga «qoʻshma termin» birikmasini qoʻllash maqsadga muvofiqdir [Мадвалиев, 2017: 54].

H.Dadaboevning taʼkidlashicha, oʻzbek terminologiyasi tizimida tub terminlar singari derivativ terminlarning ham roli salmoqlidir. Tub terminlar oʻzbek terminologiyasining barcha shakllanish va rivojlanish bosqichlarida koʻzga tashlanadi. Xususan: *el, yurt, yoy, oʻq, toʻp, toʻra, tamgʻa, til, boy, kung, “joriya, kanizak”, qul, yov, qorin, jagʻ, oʻpka, koʻz, oy, kun* kabi tub terminlar deyarli barcha terminologik tizimlar uchun xosdir [Dadaboyev, 2020: 64].

Xitoy harbiy terminologiyasi ham bundan mustasno emas, unda derivativ terminlar koʻp uchraydi. Masalan, 兵 *bīng* asos morfemasidan quyidagi terminlar hosil boʻlgan:

兵变 *bīngbiàn* – “harbiy qoʻzgʻolon, isyon, gʻalayon”;

兵士 *bīngshì* – “jangchi, oddiy askar, askar”;

兵额 *bīng'é* – “qoʻshin soni”;

兵团 *bīngtuán* – “armiya; qoʻshin qoʻshilmalari, qoʻshin; korpus”;

兵法 *bīngfǎ* – “harbiy sanʼat, strategiya va taktika”;

兵役 *bīngyì* – “harbiy majburiyat; harbiy xizmat”;

兵力 *bīnglì* – “harbiy kuchlar; jangovar shaylik”;

兵营 *bīngyíng* – “harbiy lager; kazarma; harbiy barak”;

兵器 *bīngqì* – “qurol-yarog”;

兵员 *bīngyuán* – “askarlar; jangchilar; harbiy xizmatchilar”;

兵权 *bīngquán* – “harbiy hokimiyat”;

兵种 *bīngzhǒng* – “qoʻshin turi”.

兵士 *bīngshì* va 兵员 *bīngyuán* terminlari sinonim boʻlib, ular oʻrtasidagi farq shundan iboratki, birinchi termin birlikni, ikkinchisi esa koʻplikni bildiradi. Yuqoridagi terminlarning barchasi ot soʻz turkumiga xosligi bilan ajralib turadi.

Affiksatsiya usulida yasalgan derivativ terminlar.

“Affiksatsiya – 1. Umuman asosga affiks qoʻshish, affiks yordamida soʻz yoki shakl yasalishi: (soʻroq(soʻra+q) – soʻz yasalishi, soʻradi (soʻra+di) shakl yasalishi” [Ҳожиев, 2002: 20].

Affiksatsiya xitoy tilida 加词缀 *jiācízhùì* termini bilan atalib, hozirgi xitoy tili soʻz yasalishida eng koʻp qoʻllaniladigan usullardan biri hisoblanadi [Фролова, 1981: 75].

Xitoy tilida affiksatsiya usuli terminlarning yasalishidagi samaradorligiga koʻra kompozitsiya, oʻzlashtirish usullaridan keyingi oʻrinni egallaydi.

Tilshunoslikda affiksatsiya va yarimaffiksatsiya usullari ikki

xil mustaqil usul sifatida o'rganiladi. Ushbu ikki usulning bir-biridan farqi shundaki, birinchi usul yordamida so'zlar va so'z negizlari asosida yangi so'zlar hosil bo'ladi, ikkinchi usulda esa yarimaffikslar yordamida yangi so'zlarning yuzaga kelishi kuzatiladi. Affiksatsiya usuli so'z yasashining morfologik, yarimaffiksatsiya usuli esa so'z yasashining leksik-morfologik usuliga kiradi [Носирова, 2011: 75].

Affikslar grammatik ma'no kasb etuvchi morfemalar bo'lib, prefikslar (前缀 qiánzhù), suffikslar (后缀 hòuzhù) va yarimsuffikslarni (半后缀 bàn hòuzhù) o'z ichiga oladi [Семенов, 2000: 89]. Affikslar va yarimaffikslarni bir-biridan ajratish masalalari V.Sikin, I.Jdankin, O.Frolova, S.Hoshimovalarning ishlarida batafsil yoritilgan [Насирова, 2020: 22]. Xitoy tilshunosligiga oid ilmiy ishlarda uchta "sof" prefiks alohida ajratiladi: 第 dì, 老 lǎo, 阿 à. Biroq Din Shenshuning fikricha, xitoy tilida prefiksalar qo'shimcha elementlar unchalik ko'p emas, faqat 老 lǎo, 第 dì va 打 dǎ qo'shimchalarini prefikslar deb hisoblash mumkin. O'z navbatida Lu Chjivey 第 dì, 老 lǎo va 小 xiǎo so'zlarini "sof" prefikslar jumlasiga kiritish mumkinligini ta'kidlaydi. Ushbu holat xitoylik olimlarning ushbu masala bo'yicha qarashlarida ixtiloflar mavjudligini ko'rsatadi. "Yangi affikslar" sirasiga xitoy tilshunoslari inkor prefikslari sifatida qabul qilingan 不 bù, 非 fēi, 无 wú singari affikslarni ham kiritadi [Султанова, 2022: 22].

Xitoy harbiy terminologiyaning yasashida 第 dì prefiksining faol qo'llanilishi kuzatilmaydi. 第二炮兵 dì èr pàobīng "ikkinchi artilleriya korpusi" termini bunga misol bo'lishi mumkin. Buning muqobili sifatida 级 jí prefiksi ishlatiladi, biroq u tartib son yasovchi 第 dì prefiksidan farqli o'laroq, "daraja (bosqich, toifa, sinf)" ma'nosini anglatadi: 四级军士长 sì jí jūnshì zhǎng "4-toifa feldfebeli"; 三级军士长 sān jí jūnshì zhǎng "3-toifa feldfebeli"; 二级军士长 èr jí jūnshì zhǎng "2-toifa feldfebeli"; 一级军士长 yī jí jūnshì zhǎng "1-toifa feldfebeli" va h.k.

Jen Syuelyan qarashiga ko'ra, 反 fǎn anti- so'z yasovchi morfema ingliz tilidan o'zlashgan prefiks-kalka bo'lib [Ren Xueliang, 1981: 44] 反击 fǎnjī (反攻 fǎngōng) "qarshi hujum"; 反情报 fǎn qíngbào (反间谍 fǎnjiàndié, 反侦察 fǎnzhānchá) "kontrrazvedka"; 反机动 fǎnjīdòng "kontrmanyovr"; 反布雷地雷 fǎnbùléi diléi "kontrmina"; 反革命 fǎngémìng "aksilinqilob"; 反革命分子 fǎngémìng fēnzǐ "aksilinqilobchi"; 反突击 fǎntūjī "qarshi zarba" kabi terminlar tarkibida voqealanadi.

Harbiy terminlarni o'rganish hamda tartibga solish davomida boshqa soha terminologiyasida uchramaydigan hamda uchraydigan

bir qator faol qoʻllanilayotgan yangi yarim prefiks va yarim suffikslar aniqlandi:

防 **fáng** aslida feʼl soʻz turkumiga oid boʻlib, “himoya qilmoq, mudofaa qilmoq” kabi maʼnolarni anglatadi. Yarim prefiks vazifasini bajarganda, 防空洞 fángkōngdòng “bombapana, bombapanoh”; 防特 fángtè “aygʻoqchilarga qarshi kurash”; 防坦克 fáng tǎnkè “tankka qarshi mudofaa”; 防空 fángkōng “havo hujumiga qarshi mudofaa” kabi terminlarning hosil boʻlishida ishtirok etadi.

部 **bù** ot soʻz turkumiga mansub boʻlib, “qism, boʻlinma, boshqarma, vazirlik” kabi maʼnolarga esa. Yarim suffiks boʻlib kelganida, 国防部 guófángbù “mudofaa vazirligi”; 总参谋部 zǒngcānmóubù “bosh shtab”; 总后勤部 zǒnghòuqínbù “qoʻshin orti bosh boshqarmasi”; 总装备部 zǒngzhuāngbèibù “qurollanish va harbiy texnika bosh boshqarmasi” kabi terminlarning yasashida qatnashgan.

官 **guān** “mansabdor shaxs, ofitser” kabi maʼnolarni bildirib, yarim suffiks vazifasida harbiy unvonlar tarkibini hosil qiladi: 军官 jūnguān “ofitser, zobit”; 士官 shìguān “serjantlar”; 尉官 wèiguān “kichik ofitserlar”; 校官 xiàoguān “katta ofitserlar”; 将官 jiānguān “generallar”.

机 **jī** “dastgoh, mashina, apparat, mexanizm” maʼnolarini anglatib, harbiy texnika nomlarini hosil qilishda ishtirok etadi: 运输机 yùنشùjī “transportyor, konveyer, yuk tashuvchi samolyot”; 预警机 yùjǐngjī “patrul samolyoti”; 直升机 zhíshēngjī “vertolyot”; 无人机 wúrénjī “uchuvchisiz uchirish apparati, dron”.

器 **qì** “asbob, apparat” maʼnolarini bildirib, qurol-yarogʻ nomlariga oid terminlarni yasashida qatnashadi. Masalan, 喷火器 pēnhuǒqì “oʻtsochar”; 兵器 bīngqì “qurol-yarogʻ”; 火器 huǒqì “oʻq otish quroli”; 榴弹发射器 liú dàn fāshè qì “granatomyot” va h.k.

Shu oʻrinda taʼkidlash joizki, L.Sultanova yuqorida keltirilgan 机 jī va 器 qì qoʻshimchalarini uskuna-jihozlarni bildiruvchi yarim suffikslar deb ataydi hamda 钻孔器 zuǎnkōngqì “parma, burgʻu, teshish asbobi”, 摘出器 zhāichūqì “ekstraktor” kabi terminlarni misol sifatida keltiradi [Султанова, 2022: 23].

弹 **dàn** “snaryad, patron” maʼnolarini anglatib, koʻpincha snaryadsimon qurol-yarogʻ nomlarini yasashda qoʻllanadi: 锥孔弹 zhuī kōngdàn “kumulyativ snaryad”; 炮弹 pàodàn “artilleriya snaryadi”; 原子弹 yuánzǐdàn “atom bombasi”; 杀伤榴弹 shāshāng liú dàn “parchalanuvchi granata” va h.k.

枪 **qiāng** aslida qadimgi xitoy tilidan kirib kelgan boʻlib, “nayza, miltiq” (kalibri 20 mm gacha boʻlgan oʻq otish quroli) maʼnolarini

ifodalaydi. Faol morfema bo'lib, quyidagi qurol-yarog' nomlarini bildiruvchi terminlarning yasashida qatnashadi: 来复枪 láifùqiāng "vintovka"; 卡宾枪 kǎbīnqiāng "karabin"; 冲锋枪 chōngfēngqiāng "pistolet-pulemyot"; 突击步枪 tūjī bùqiāng "hujumchi soyli miltiq, avtomat"; 水下步枪 shuǐxià bùqiāng "suv osti soyli miltig'i"; 通用机枪 tōngyòng jīqiāng "universal pulemyot"; 自动步枪 zìdòng bùqiāng "avtomat"; 步枪 bùqiāng "vintovka; soyli miltiq" va h.k.

Termin-kompozitalar. Xitoy tili harbiy terminlari asosan murakkab terminlardan iborat. Murakkab terminlar sirasiga ikki va ko'p bo'g'inli birliklar, jumladan, qolipli birikmalar, qisqartma (abbreviatura)lar, o'zlashmalarni kiritish mumkin. Harbiy terminlarning aksariyat qismi kompozitsiya usuli yordamida yasalgan.

Termin-kompozitalar deganda ikki yoki undan ortiq morfemalarning qo'shilishidan kompozitsiya usuli orqali hosil bo'lgan terminlar tushuniladi.

Kompozitsiya usuli deganda umumiy tilshunoslikda bir necha (ikki va undan ortiq) so'z va negizlarning birlashuvi natijasida yangi so'zlarning hosil bo'lishi tushuniladi. Ushbu usul yangi so'zlar hosil qilishda qo'llaniladigan asosiy usullardan biri sanaladi.

Termin-kompozitalarning ikki bo'g'inli (disillab), uch bo'g'inli (trisillab) va ko'p bo'g'inli -to'rt va undan ko'p so'zdan iborat polisillab turlari bor. Mazkur turlar terminlar tuzilishining zamonaviy idrok etilishi asosida taqsimlanadi.

Atributiv model. Ushbu model xitoy tilshunosligida quyidagi terminlar yordamida ifodalanadi:

- 1) 偏正式 piānzhèngshì - "tobe aloqali model";
- 2) 附加式 fùjiāshì - "bitishuv aloqali model";
- 3) 主从式 zhǔcóngshì - "tobe aloqali model";
- 4) 修饰式 xiūshìshì - "aniqlovchili model";
- 5) 向心式 xiàngxīnshì - "markazlashtirilgan model";
- 6) 规定式 guīdìngshì - "aniqlovchili model" [Хаматова, 2003: 83].

Hozirgi xitoy tilidagi ko'pgina harbiy terminlar kompozitsiya usulining mazkur modeli yordamida yasalgan. Masalan:

步兵 bùbīng "piyoda qo'shin" > 步 bù "qadam" + 兵 bīng "askar, qo'shin", piyoda harakatlanuvchi askarlardan tashkil topgan qo'shin turi ma'nosini beradi. Qo'shma so'z tarkibidagi 兵 bīng (askar, qo'shin) so'zi asosiy komponent bo'lib, birinchi komponent 步 bù (qadam) ikkinchi komponentni aniqlab kelgan. Har ikkala komponentning birga qo'shilishidan 步兵 harbiy termini hosil

qilingan.

炮兵 pào bīng “artilleriya” > 炮 pào “toʻp” + 兵 bīng “askar, qoʻshin”, yaʼni asosiy jangovar quroli toʻp, zambarak boʻlgan qoʻshin turi.

Yuqorida keltirilgan terminlardan tashqari, qoʻshin tarkibiy qismini bildiruvchi quyidagi birliklar ham atributiv model boʻyicha yasalgan termin-kompozitalarga misol boʻlishi mumkin:

陆军 lùjūn – “quruqlikdagi qoʻshinlar” (qitʼa, quruqlik+qoʻshin);
空军 kōngjūn – “harbiy-havo kuchlari” (havo+qoʻshin);
海军 hǎijūn – “harbiy-dengiz floti” (dengiz+qoʻshin);
火箭军 huǒjiànjūn – “raketa qoʻshinlari” (raketa+qoʻshin);
战略支援部队 zhànlüè zhīyuán bùduì – “strategik taʼminot kuchlari” (strategiya+qoʻllab-quvvatlamogʻ+qism);

工程兵 gōngchéngbīng – “muhandislik qoʻshinlari” (muhandislik ishlari+ qoʻshin);

防化兵 fáng huà bīng – “kimyoviy mudofaa qoʻshinlari” (kimyoviy mudofaa+ qoʻshin);

通信兵 tōngxìnbīng – “aloqa qoʻshinlari” (aloqa, maʼlumot, xabar+qoʻshin);

雷达兵 léi dá bīng – “radiolokatsiya qoʻshinlari” (radar, radiolokator+qoʻshin);

汽车兵 qì chē bīng – “avtomobil qoʻshinlari” (avtomobil+qoʻshin).

Yuqorida keltirilgan terminlardan tashqari quyidagilar ham ushbu model orqali yasalgan:

后备力量 hòu bèi lì liang – “zahira” (zahira+kuchlar);

军衔 jūn xián – “harbiy unvon” (harbiy+unvon);

战斗勤务 zhàn dòu qín wù – “jangovar xizmat” (jang; jangovar+xizmat);

防卫大臣 fáng wèi dà chén – “mudofaa vaziri” (mudofaa+vazir; amaldor).

Atributiv model boʻyicha soʻz yasalişida faol va sermahsul hisoblangan morfemalar (komponentlar)ga quyidagilar kiradi:

役 yì “majburiyat, harbiy majburiyat, harbiy xizmat” maʼnolarini bildiruvchi ot boʻlib, harbiy xizmat turlarini anglatuvchi terminlarni hosil qilishda ishtirok etadi: 军役 jūn yì (兵役 bīng yì) “harbiy xizmat”; 现役 xiànyì “haqiqiy harbiy xizmat”; 预备役 yùbèi yì “zahiradagi xizmat” va h.k.

战 zhàn qadimgi xitoy tili (venyan)ga oid birlik boʻlib, “urush, jang” maʼnolarini anglatadi. Shuningdek, quyidagi urush turlarini bildiruvchi terminlarni yasalişida qatnashadi: 太空战 tài kōng zhàn

“kosmik urush”; 网络战 wǎngluò zhàn “kiberurush”; 电子战 diànzǐ zhàn “radioelektron urush”; 心理战 xīnlǐ zhàn “psixologik urush” va h.k.

服 fú gapda ot vazifasini bajarganda “kiyim, ust-bosh” ma’nolarini anglatadi. Shuningdek, harbiy kiyim turlarini bildiruvchi terminlarni yasashida faol komponent hisoblanadi: 军服 jūnfú “harbiy kiyim”; 礼服 lǐfú “parad kiyim”; 常服 chángfú “kundalik kiyim”; 作训服 zuòxùnfú “dala- mashg’ulot kiyimi”; 普通作训服 pǔtōng zuòxùnfú “oddiy dala kiyimi (formasi)”; 迷彩作训服 mícǎi zuòxùnfú “kamuflyaj dala kiyimi”; 工作服 gōngzuòfú “ishchi kiyim” va h.k.

力 lì “kuch, quvvat” ma’nosini bildirib, termin yasashida ham o’z o’rniga ega: 火力 huǒlì “o’q yog’dirish quvvati”; 机动力 jīdònglì “manyovrlilik”; 装甲防护力 zhuāngjiǎ fánghùlì “zirhli mudofaa” va h.k.

队 duì ot so’z turkumiga oid morfemasi “otryad, brigada” ma’nolarida qo’llaniladi hamda quyidagi harbiy terminlarni yasashda ishtirok etadi: 军队 jūnduì “qurolli kuchlar turi”; 分队 fēnduì “bo’linma”; 部队 bùduì “qism” va h.k.

Kopulyativ model. 并立式 bìnglì shì “juftlashgan model”; 并列式 bìngliè shì “biriktiruvchi model”; 连合式 liánhé shì “bog’langan munosabatli model” terminlari bilan yuritiladi.

兵士 bīngshì – “jangchi, askar” (askar+jangchi);

部队 bùduì – “harbiy qism” (qism, bo’linma+otryad, bo’linma, qism);

战争 zhànzhēng – “urush” (urush+jang, musobaqa);

战斗 zhàn dòu – “jang” (urush+jang, kurash).

Yuqorida keltirilgan terminlar tarkibidagi komponentlar o’zaro teng bog’langan bo’lib, ma’no jihatidan bir-biriga yaqin so’zlardan tashkil topgan.

Fe’l-ob’ektkli model. 动宾式 dòngbīnshì – “fe’l-ob’ektkli model”; 谓宾式 wèibīnshì – “predikativ-ob’ektkli model”; 述宾式 shùbīnshì – predikativ-ob’ektkli model; 支配式 zhīpèishì – “boshqaruv munosabatli shakl” kabi terminlar bilan ifodalanadi.

Kompozitsiya usulining ushbu modeliga ko’ra, birinchi komponent harakatni, ikkinchisi esa shu harakat ob’ektini ifodalaydi, boshqacharoq aytganda, fe’l ushbu ob’ektkni boshqaradi. Masalan, 动员 dòngyuán – “safariy qilmoq” (harakatga keltirmoq + mansabdor shaxs, ofitser).

Xitoy va ba’zi rossiyalik tilshunoslar, xususan, N. N. Korotkovning qayd etishicha, ushbu model bo’yicha ot so’z turkumiga

oid leksik birliklar ham hosil qilinishi mumkin Masalan, 司令 sīlìng – “qoʻmondon” (boshqarmoq, idora qilmoq + buyruq); 将军 jiāngjūn – “general” (qoʻmondonlik qilmoq + qoʻshin) va h.k. [Хаматова, 2003: 139].

Feʼl-toʻldiruvchi (toʻliqlovchi)li model. Xitoy tilida 补充式 bǔchōngshì “toʻldiruvchi model”; 述补式 shùbǔshì “predikativ-toʻliqlovchi model” va 动补式 dòngbǔshì “feʼl-toʻliqlovchi model” kabi terminlar bilan ataladi.

Kompozitsion usulning ushbu modeliga koʻra, birinchi (asosiy) komponent – predikativga toʻliqlovchi (补语 bǔyǔ) qoʻshiladi va u, odatda, birinchi komponent taʼsirida yuzaga keladigan oʻzgarish yoki natijani ifodalaydi [Мырафаева, 2016: 82]. Ushbu model yordamida har xil soʻz turkumiga oid soʻzlar yasaladi, biroq feʼl soʻz turkumiga oid birliklar mutlaq koʻpchilikni tashkil qiladi. Misol uchun, 挫败 cuòbài – “magʻlubiyatga uchratmoq” (sindirimoq + yengmoq, gʻalaba qozonmoq);

Subʼekt-predikativ model. Xitoy tilida 主谓式 zhǔwèishì “subʼekt-predikativ model”; 陈述式 chénnshùshì “izohlovchi model”; 述说式 shùshuōshì “izohlovchi, aniqlashtiruvchi model”; 表述式 biǎoshùshì “izohlovchi, darak modeli” terminlari bilan yuritiladi.

Bu modelga koʻra yasalgan qoʻshma soʻz tarkibidagi birinchi komponent odatda narsa-buyumga ishora qilib, ikkinchi komponent bilan ega-kesim munosabatida boʻladi. Masalan, 自卫 zìwèi – “oʻzini himoya qilish” (oʻzi + himoya qilmoq, qoʻriqlamoq).

Xitoy tilidagi maxsus terminologiya boʻyicha izlanishlar olib borgan mamlakatimiz tilshunoslari maxsus soha terminlarini yasalishi borasida quyidagi xulosalarni berishgan:

S.Nosirova tomonidan ijtimoiy-siyosiy va diplomatik terminlarning hosil boʻlishida affiksatsiya usulining roli kattaligi isbotlanib, prefiks, suffiks va yarim suffikslar yordamida terminlarning hosil boʻlishi samaradorligi ochib berildi. Diplomatik terminlarning yasalishida prefikslar soni suffikslar va yarim suffikslar miqdoridan koʻp boʻlsa-da, qoʻllanish samaradorligi koʻrsatkichi suffiksatsiya usulidan ancha yuqori. Shunga qaramasdan, ijtimoiy-siyosiy va diplomatik terminlarning salmoqli qismi kompozitsiya usuli yordamida voqealangan. Bunda asosan kompozitsiyaning atributiv va kopulyativ modellari faolligi aniqlangan.

S.Mustafayevaning taʼkidlashicha, garchi xitoy tili soʻz yasalishida suffikslar va yarim suffikslar koʻp qoʻllansa-da, affiksatsiya usuli tilshunoslik sohasi terminlarining hosil qilinishida kompozitsiya usulichalik mahsuldor hisoblanmaydi. Xitoy tili

tilshunoslik terminlari ichki manbalar asosida hosil qilinganida, mazkur soha terminlarining aksariyat qismi qo'shma termin (so'z) hisoblanib, qo'shma terminlarning katta qismi kompozitsion usulning atributiv modeli asosida hosil qilingan. Bu modelda komponentlar strukturasi asosan "fe'l+ot" shaklidaligi aniqlandi. Affiksatsiya xitoy tili so'z yasashida yetakchi o'rinlardan birini egallasa-da, tilshunoslik sohasi terminlarining hosil qilinishida u qadar mahsuldor hisoblanmaydi.

Jarrohlik leksikasi misolida termin yasashning mahsuldor usullari tahlili shuni ko'rsatadiki, hozirgi xitoy tilida termin hosil qilishning turli yo'llari mavjudligi jarrohlik terminlariga nisbatan funktsionallik va mahsuldorlik jihatidan turfa usullarni belgilashni talab qiladi. Bundan tashqari, terminlar yasalishi so'z qo'shilishining atributiv va kopulyativ usullariga asosan ro'y beradi, so'z qo'shilishi maxsus tibbiyot terminologiyasida termin yasashining asosiy usuli hisoblanadi.

Xitoy tili harbiy terminologiyasini o'rganish jarayonida terminlarning asosiy qismi ot so'z turkumiga mansubligi aniqlandi.

Tub harbiy terminlar miqdori hozirgi xitoy tilida juda oz bo'lib, ular asosan qadimgi xitoy tili, ya'ni venyan so'z boyligida voqealanadi.

Hozirgi harbiy terminlarning bir qismi asosiy lug'at fondini tashkil qiluvchi maishiy so'zlar asosida vujudga kelgan (地雷 – "mina"; 阵地 – "pozitsiya"; 地区 – "marra, chegara, chiziq"; 火力 – "o'q otish"; 火器 – "o'q otish quroli"; 喷火器 – "o'tsochar" va h.k.).

Yuqorida olib borilgan tahlillar natijasida quyidagi xulosalarga keldik:

1. Terminlarning tub maishiy so'zlar asosida voqelanishi murakkab terminlar sonining ko'payishi va sodda terminlar miqdorining kamayishiga olib keldi.

2. Derivativ terminlarning yasashida 兵 bîng asos morfemasi faol deb topildi.

3. Prefiksatsiya va yarim suffiksatsiya usullari harbiy unvonlar hamda qurol-yarog', harbiy texnika nomlarini hosil qilishda faol qo'llanilishi kuzatildi.

4. So'z yasash usullari ichida kompozitsiya usuli yordamida hosil qilingan terminlar miqdori ko'p bo'lib, ularning aksar qismi atributiv model yordamida voqealanadi.

5. Atributiv model yordamida hosil qilingan terminlarni o'rganish davomida bir nechta faol morfemalar aniqlandi: 役 yì, 战 zhàn, 服 fú, 力 lì, 队 duì.

6. Soʻz qoʻshish usulining kopulyativ modeli boʻyicha yasalgan termin tarkiblari oʻzaro teng bogʻlangan boʻlib, sinonimik negizlardan hosil boʻlgan birlikning asosan ot soʻz turkumiga oidligi kuzatildi.

7. Kompozitsiya usulining feʼ-obʼektli, feʼ-toʻldiruvchi (toʻliqlovchi)li hamda subʼekt-predikativ modellari harbiy istilohlarning yasalishida kammahsul usullar deb topildi.

Adabiyotlar

- Мадвалиев А. 2017. Ўзбек терминологияси ва лексикографияси масалалари. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси.
- Мирзахмедова Х. 2017. Форс тили транспорт терминларининг структур қатламлари ва ясаиш усуллари. Филол.фан. бўйича фалсафа док. дисс. – Тошкент.
- Юлдашев И. 2005. Ўзбек китобатчилик терминологияси: шаклланиши, тараққиёти ва тартибга солиш. Филол.фан. док. дисс. – Тошкент.
- Иванов В.В. 1973. Терминология и заимствования в современном китайском языке. – М.: Наука.
- Хаматова А.А. 2003. Словообразование современного китайского языка. – М.: Муравей.
- 黎锦熙 1959. 刘世儒 汉语语法教材. - 北京: 商务印书馆.
- Dadaboyev H. 2020. Oʻzbek terminologiyasi. Oʻquv qoʻllanma. – Toshkent: Nodirabegim.
- Кленин И.Д. 1985. Китайско-русский военный и технический словарь. – М.: Военное издательство.
- Кленин И.Д., Щичко В.Ф. 2013. Лексикология китайского языка. Учебное пособие. – М.: Восточная книга.
- 汉俄词典 2008. – 北京: 商务印书馆.
- Ҳожиёв А. 2002. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси.
- Фролова О.П. 1981. Словообразование в терминологической лексике современного китайского языка. – Новосибирск: Наука.
- Носирова С. 2011. Хитой тилининг ижтимоий-сиёсий ва дипломатик терминологияси. – Тошкент: Янги аср авлоди.
- Семенов А.С. 2000. Лексика китайского языка. – М.: Муравей.
- Насирова С.А. 2020. Ҳозирги хитой тили ижтимоий-сиёсий терминологияси. Филол.фан. док. (DSc)... дисс. автореф. – Тошкент.
- Султанова Л.А. 2022. Хитой тилининг тиббиёт терминологияси (жарроҳлик терминлари мисолида). Филол.фан. бўйича фалсафа. док. (PhD)... дисс. автореф. – Тошкент.
- 任学良 汉语词语法 1981. – 北京.
- Мустафаева С. 2016. Хитой тили тилшунослик терминлари тизимининг шаклланиши ва тараққиёти. Монография. –

Тошкент: Шарқ,

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4518349>

<https://www.grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/6306>

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aiGGU2YAAAAJ&citation_for_view=aiGGU2YAAAAJ:UeHWp8X0CEIC

Derivational features of word-terms in the system of military terminology of the Chinese language

Nargiza IMOMIDDINOVA¹

Abstract

As a result of the rapid development of military science and especially military technology, new terms and terminological combinations are emerging in the language. The terminological layer of the lexicon is increasingly becoming an element of military literature, and its rapid development necessitates the unification of terminology and its use according to established rules. This, in turn, sets the task of studying both root and derived terms within the military terminology system. The section on word formation is considered a relatively young field in linguistics. Therefore, its position among the linguistic levels has not been sufficiently established. Sometimes word formation is studied as part of lexicology, and sometimes it is viewed as part of grammar. An important feature that distinguishes the study of word formation from other sections that examine the word as an object is that this section studies not all words, but only derived words.

Keyword: *simple term, monosyllabic, disyllabic, complex term, affixation, semi affixation, composition.*

References

- Madvaliyev, A. 2017. Issues of Uzbek Terminology and Lexicography – Tashkent: National Encyclopedia of Uzbekistan.
- Mirzakhmedova H. 2017. Foresight is a term denoting structural layers and ways of their formation (PhD dissertation). – Tashkent.
- Yuldashev I. 2005. Uzbek Biblical terminology: formation, development and regulation (Doctoral dissertation). – Tashkent.

¹ *Qahharova Sabohat* – Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU katta o‘qituvchisi, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

E-pochta: sabohatqahharova922@gmail.com

ORCID: 0009-0006-8908-4010

Iqtibos uchun: Qahharova S. “Qadam+ fe’l” komponentli birliklarning ma’no tizimi va tezaurusi. *O‘zbekiston: til va madaniyat. Lingvistika.* 2025-3: 49-65.

- Ivanov V.V. 1973. Terminology and borrowings in modern Chinese.- M.: Nauka.
- Khamatova A.A. 2003. Word formation of the modern Chinese language. - M.: Muravey.
- Li Jinxi, Liu Shiru 1959. Chinese grammar textbook. - Beijing: Commercial Press.
- Dadaboyev H. 2020. Uzbek terminology. Study guide. - Tashkent: Nodirabegim.
- Klenin I.D. 1985. Chinese-Russian military and technical dictionary. - M.: Military publishing.
- Klenin I.D., Shichko V.F. 2013. The lexicology of the Chinese language. Study guide. - M.: The Oriental Book.
- Chinese-Russian dictionary 2008. - Beijing: Commercial Press.
- Hajiev A. 2002. Explanatory Dictionary of linguistic terms. - Tashkent: National Encyclopedia of Uzbekistan.
- Frolova O.P. 1981. Word formation in the terminological vocabulary of the modern Chinese language. - Novosibirsk: Nauka.
- Nosirova S. 2011. Socio-political and diplomatic terminology of the Chinese language. - Tashkent: New age generation.
- Semenas A.S. 2000. Vocabulary of the Chinese language.- M.: Muravey.
- Nasirova S.A. 2020. Socio-political terminology of the current Chinese language (DSc dissertation abstract). - Tashkent.
- Sultanova L.A. 2022. Medical terminology of the Chinese language (on the example of surgical terms) (PhD dissertation abstract). - Tashkent.
- Ren Xueliang 1981. Chinese Vocabulary Method - Beijing.
- Mustafayeva S. 2016. Formation and development of the system of linguistic terms of the Chinese language (Monograph).- Tashkent: East.
- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4518349>
- <https://www.grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/6306>
- https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aiGGU2YAAAAJ&citation_for_view=aiGGU2YAAAAJ:UeHWp8X0CEIC

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochtasiga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (Abstrakt) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

V.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

VII.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarining qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*. Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Маматов 2018, 11]

Ikki mualliftomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VII.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarimas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Aminov 2018, 248]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida

aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. "Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi". *UZA: O'zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: Language and Culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of

the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.
'

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of The Chicago Manual of Style, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: Title of the Book. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified "down" style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, "Author's own" translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of University of Chicago Readings in Western Civilization, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago>.

edu/founders

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439-58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405-50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text (“As of July 19, 2008, the McDonald’s Corporation listed on its website . . .”). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. “Google Privacy Policy.” Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald’s Corporation. 2008. “McDonald’s Happy Meal Toy Safety Facts.” <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald’s 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan № 0936 raqam bilan ro'yxatdan o'tgan. Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.linguistics.tsuull.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com